

**РЕЗУЛЬТАТИ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО
КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЗАКЛАДІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД УКРАЇНИ**

Дворецька Лариса Павлівна

науковий співробітник

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

Вступ. У сфері загальної середньої освіти внутрішня система забезпечення якості освіти формується закладом освіти [1]. Вибір змісту, форм, способу оцінювання результатів навчання учнів на предмет їх відповідності вимогам навчальних програм здійснюють педагогічні працівники закладу освіти. Контроль за дотриманням ними правил і процедур оцінювання здобувачів освіти в закладі освіти – функція внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Щорічно заклади загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) отримують масив інформації про результати складання державної підсумкової атестації випускників, учнів 11-х класів, у формі зовнішнього незалежного оцінювання. Поряд з тим, вчителі, відповідно до розроблених також щорічно Міністерством освіти і науки України орієнтовних вимог до змісту атестаційних завдань, самостійно укладають завдання для проведення державної підсумкової атестації (далі – ДПА) учнів 4-х, 9-х та 11-х класів, які затверджуються керівником закладу освіти. Та, власне, проводять оцінювання. Як зовнішнє (незалежне), так і внутрішнє оцінювання, попри різну форму, використовуються для контролю відповідності освітнього рівня випускників ЗЗСО початкової, базової і профільної загальної середньої освіти державним стандартам. В Україні унормовано обидві форми ДПА учнів. Однак лише учні 11-х класів мали вибір (з певних предметів): скласти ДПА у формі ЗНО чи в закладі освіти, де її здобували, вчителю, який навчав.

Запровадження дистанційного і змішаного навчання (реакція системи освіти на пандемію COVID-19) актуалізувало проблему отримання об'єктивної інформації про якість повної загальної середньої освіти, хоч би на етапах завершення здобуття початкової, базової та повної загальної середньої освіти. Сформований суспільний запит на вищу якість оцінювання результатів навчальної діяльності учнів спрямовує систему внутрішнього контролю якості й оцінювання в ЗЗСО, серед іншого, до вивчення й використання стандартів тестувань high stakes («з високими ставками»). На цьому тлі важливо розглянути особливості використання в системі внутрішнього контролю якості освіти в ЗЗСО результатів зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів та оцінити перспективи їх використання, враховуючи світовий досвід.

Мета роботи. Визначити місце зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО) навчальних досягнень учнів в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО; виявити причини, що утруднюють використання результатів ЗНО учнів в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО на даному етапі реформи «Нова українська школа».

Матеріали і методи. Проаналізовано науково-педагогічну літературу, нормативно-правові документи у сфері освіти України, Інтернет-ресурси, досвід Польщі щодо використання методу «Додана освітня вартість», досвід колективів педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Результати систематизовано й узагальнено.

Результати і обговорення. Зовнішнє незалежне оцінювання – це оцінювання результатів навчання, здобутих особою на певному рівні освіти, що проводиться спеціальною уповноваженою державною установою (організацією) [2]. Такою установою є Український центр оцінювання якості освіти (далі – УЦОЯО) та підпорядковані йому регіональні центри [3]. За п'ятнадцять років існування ЗНО в Україні не вдалося побудувати повноцінну систему оцінювання результатів навчання здобувачів освіти на ключових

етапах загальної середньої освіти. Згідно з планом заходів (2017 – 2029 рр.) щодо запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на 2023 рік заплановано створення системи незалежного оцінювання результатів навчання за курс базової середньої освіти, на 2026 рік – за курс профільної середньої освіти [4]. Наразі проведення ЗНО дає змогу визначити, з одного боку, результати ДПА (1-12 балів) за освітній рівень повної загальної середньої освіти для учнів-учасників оцінювання (з певних предметів, за бажанням учня), а, з другого – результати вступника до закладу вищої освіти (за шкалою 100-200 балів).

Узагальнення проаналізованого матеріалу дає підстави стверджувати, що ЗНО в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО використовують за двома сценаріями:

1. Результати учнів – учасників ЗНО (оцінка за шкалою 1-12 балів та за шкалою 100-200 балів).
2. ЗНО, як метод педагогічної діагностики, з притаманною саме йому стандартизацією процесу вимірювання та оцінювання.

Розглянемо більш детально *перший*.

Про активне використання результатів учнів, отриманих ними під час складання ЗНО (це лише учні 11-х класів), для здійснення контролю якості освіти в закладі середньої освіти, свідчить наявність у широкому доступі різноманітних рейтингів шкіл. Так за результатами ЗНО – 2021, на основі відкритих даних УЦОЯО, побудовані, наприклад, рейтинги шкіл: «Топ-100 шкіл України», «ТОП-200 шкіл України», «Найкращі школи столиці України», «Кращі школи: рейтинг для сфери ІТ» (за кращими показниками ЗНО учнів з математики, фізики та англійської мови), рейтинги шкіл обласних центрів України, рейтинги шкіл за предметами ЗНО, рейтинг областей за результатами ЗНО тощо [5; 6]. Зазначимо, що кожен інформаційний освітній (професійний) ресурс, який пропонує до використання розроблений рейтинг, інформує про методику складання рейтингу та її обмеження. В основі методик – середне

арифметичне значення оцінок учнів-учасників ЗНО з певної школи (за шкалою 100-200 балів) з усіх/окремих/комбінацій предметів. Розвиток сфери ІТ, відкритість баз даних деперсоналізованих результатів ЗНО навчальних досягнень учнів, на тлі зростаючого запиту суспільства на об'єктивну інформацію щодо якості роботи навчальних закладів та їх академічних середовищ й відсутності у відкритому доступі офіційних зручних інструментів для порівняння показників якості роботи навчальних закладів у масштабах країни, спонукає до заповнення утвореної інформаційно-аналітичної лакуни – до укладання авторських (неофіційних) рейтингів, як об'єктивних, на думку авторів, індикаторів якості роботи навчальних закладів та їх академічних середовищ. Укладачі подібних рейтингів вірні девізу: «Рейтинг не привід для змагання, а привід для вдумливого аналізу ситуації в школах» [6].

Водночас науковці заперечують факт створення об'єктивного рейтингу шкіл за якістю освітньої послуги лише за одним показником (результати ЗНО навчальних досягнень учнів). Так перший директор УЦОЯО Гриневич Л.М., міністр освіти і науки України 2017 р., на зустрічі з освітянами на запитання про рейтинги шкіл за результатами ЗНО і відповідні адміністративні висновки щодо якості роботи вчителів школи за результатами ЗНО відповіла: «В Україні немає достатніх інструментів для об'єктивних рейтингів шкіл, і ЗНО не може бути абсолютним показником якості освіти» [7].

Для конструктивного аналізу якості загальної середньої освіти можна було б використати результати ДПА (у формі ЗНО) учнів 11-х класів (за шкалою 1-12 балів). Зазначимо, що для складання ДПА, наприклад, з математики, виокремлюють субтест (певний набір завдань) у сертифікаційній роботі з математики для вступників до закладів вищої освіти. МОН України у 2020/2021 навчальному році планувало проведення *обов'язкової* державної атестації з математики. Учні могли скласти ДПА з математики як на рівні стандарту, так і на поглибленому рівні. Отримані результати ДПА учнів кожної школи мали перспективу зіставлення з навчальними досягнення всієї сукупності здобувачів освіти, які завершували здобуття повної загальної

середньої освіти у 2020/2021 навчальному році (згрупованими за різними ознаками). Уможлиблювалося порівняння кількісних показників. Вивчення й аналіз такої об'єктивної інформації в рамках внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО мало би сприяти активізації роботи педагогічних та методичних рад ЗЗСО. Однак у зв'язку зі здійсненням державою заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), учнів звільнили від проходження ДПА [8]. Тож авторські рейтинги шкіл України, побудовані за результатами ЗНО (за шкалою 100-200 балів), залишаються затребуваними.

Зазначимо, що до аналізу й використання результатів ЗНО учнів у системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО спонукають завдання підвищення ефективності управління в сфері освіти. Так, вітчизняний науковець Калініна Л.М. серед п'яти факторів та параметрів, які характеризують процес ефективності інформаційного забезпечення організаційного механізму управління школою виокремлює «Результативність освітньої діяльності учнів у школі». Цей фактор, (F5), у запропонованій нею теоретично обґрунтованій факторно-критеріальній моделі оцінювання ефективності інформаційного забезпечення організаційного механізму управління школою, структурно представлений функцією чотирьох компонентів і параметрів (критеріїв). $F5 = F51 + F52 + F53 + F54$, де F51 – результати навчальних досягнень учнів на рівні школи, F52 – результати ЗНО, F53 – результативність участі в роботі МАН, F54 – результативність участі в предметних олімпіадах [10, с. 131].

Позитивним прикладом використання результатів ЗНО учнів для розвитку шкіл, безперечно, є приклад Польщі. Створений науковцями Польщі метод аналізу «Додана освітня вартість» дозволяє розрахувати для кожного учня прогрес його успішності у порівнянні із середньою успішністю учнів тієї популяції учнів, які під час попереднього вимірювання мали з ним однакову успішність. За допомогою методу «Додана освітня вартість» визначають індивідуальний прогрес учня, класу, школи, району тощо [11].

Висновки. Аналіз результатів ЗНО учнів (ДПА у формі ЗНО) є одним із напрямів роботи педагогічного колективу в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО. Оскільки вчителі не мають методичних важелів впливу на покращення навчальних досягнень учнів 11-х класів після проведеного оцінювання (за виключенням результатів пробного ЗНО), то дані щодо результатів ЗНО учнів з різних предметів, на рівні внутрішнього контролю, використовують лише для ознайомлення. Заборонити авторські рейтинги шкіл за результатами ЗНО учнів, створені з метою оцінювання якості освітньої послуги, яку надає школа, неможливо. Популярність оприлюдненої інформації не переводить її в ранг офіційної та не може бути використаною для прийняття рішень в управлінських процесах ЗЗСО. Обнадіює інтерактивний ресурс УЦОЯО «Результати ЗНО: дані в динаміці» [4], що дає змогу простежити динаміку результатів учасників ЗНО протягом 2008–2021 років за навчальними предметами і порівняти їх у розрізі областей та районів.

Система зовнішнього незалежного оцінювання в Україні, яка буде знаходитися в стадії розбудови на ключових етапах здобуття загальної середньої освіти до 2027 р., певною мірою, делегує повноваження системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в закладі ЗЗСО. Водночас задає високі стандарти оцінювання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні впливу ЗНО, як методу оцінювання, на процеси внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Сайт УЦОЯО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://testportal.gov.ua/>

4. План заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80#Text>

5. Рейтинг шкіл України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/rating/>

6. Рейтинг шкіл за результатами ЗНО-2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/articles/zno-2021/>

7. ЗНО? «Додана освітня вартість!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/zno-dodana-osvitnyavartist/#.YXV8rdJBzMw>

8. Закон України від 13.04.2021 № 1378-IX «Про внесення змін до розділу II “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв’язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)” (щодо окремих питань завершення 2020/2021 навчального року)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-20#Text>

9. Офіційний звіт про проведення в 2021 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти. Том 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/ZVIT-ZNO_2021-Том_1.pdf

10. Калініна Л.М. Оцінювання ефективності інформаційного забезпечення організаційного механізму управління в змісті посібника для керівників сфери освіти / Л. М. Калініна // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка, 2017. Вип.19. – С. 119–136.

11. Використання доданої освітньої вартості (ДОВ) у національній системі моніторингу якості освіти Польщі // ТІМО Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. – 2013. – № 5–6. – С. 52–72.